

Jan Welzl – Třicet let na zlatém severu

Když jsem se na podzim roku 1928 vrátil do vlasti, litoval jsem velice, že spisovatel Rudolf Těsnohlídek tak nešťastně skončil. Jeho zásluhou vyšla první kniha o mých osudech a těšil jsem se, že všechno to, co jsem nedovedl napsat, nejsa učený v tomto umění, dovedu vypravovat, aby tak vyšlo v další knize všechno, nač jsem při svém hamburském ponocování nad papíry a pod svíčkou zapomněl nebo nemohl už vypsát pro nedostatek času. Myslel jsem už skoro, že odjedu opět do své jeskyně na Nové Sibíři a odnesu s sebou zase zpátky všechny své zkušenosti, všechno, co jsem viděl a prožil. Bylo mně toho líto. Vždyť skoro po celý život na severu, vždycky v zimních měsících, zatímco ostrovy se trásly strašlivými ranami mrznoucího oceánu a moji psi v koridoru vyli strachem, seděl jsem na svém loži, připomínajícím ve skále vytesaný hrob, benzínovou lampu vedle sebe, a zapisoval jsem všechno, co se událo v uplynulých letech. Tak jsem si zapamatoval dosti dobře mnoho z příhod, které tvořily můj život, a nové vzpomínky se probouzely za mého pobytu v Evropě, když se mne lidé na ledacos doptávali. A to všechno jsem měl s sebou zase odnést a umřít s tím zase tam mezi ledy, kde čert dává dobrou noc? K tomu jsem věru neměl mnoho chuti.

Byl jsem proto opravdu rád, když se mně naskytla možnost uložit všechny své zkušenosti, pokud nebyly obsaženy v mé první knize, do další podrobné knihy. Na svých přednáškách po Československu jsem se setkával s lidmi, kteří poukazovali na to, že v mé první knize jsou popisovány jednotlivé příhody moje a mých druhů bez vzájemné souvislosti, která by aspoň trochu naznačovala, jak se můj život na severu vyvíjel a jak jsem se dopracoval z obyčejného vandrovního na hejtmana eskymáckého kmene a na zámožného obchodníka. V této nové knize chci tedy všechno vypravovat postupně, v mém životě nemusí být tajemství pro mé rodáky. Život, ve kterém jsem žil třicet let, nezdál se mně už pak ani tak podivný. Teprve když jsem přijel do Evropy a viděl jsem, že se nevěří bezmála ani tomu, co já jsem už dávno považoval za nejobyčejnější denní drobnost, uvědomil jsem si, jak neobvyklý život jsem žil, a že je mou povinností popsat jej.

Konečně lidé!

(...) Věděl jsem, že se tu nějaká loď zastaví, protože ostrov už nebyl obklopen ledem. Opravdu se v červenci objevila loď v našich vodách a vlajkou dávala znamení. Dal jsem také znamení, loď spustila člun a na ostrov vystoupil kapitán. Dohodl jsem se, že pojedou na jeho lodi do Ledového moře na velryby.

Na této výpravě jsem však tolik nevydělal jako při první. Chytili jsme jenom šest velryb. (...) Hodně jsem se nadřel. Musel jsem pracovat za tři a dostal jsem jenom sedmáct procent z oleje. A teprve když jsem se 20. srpna zase vrátil, viděl jsem, jak zle jsem byl ošizen. Živobytí, které mně dal kapitán, bylo nejhorší, některé konzervy jsem musil dokonce rovnou vyhodit. I bál jsem se, jaké to bude dále, zda tu neumru z toho mála hladem.

Jedinou útěchu jsem měl, že mě neošidil na svíčkách. Dal mně jich devět beden. Jsou pro zimu důležité. Vždycky hořely v mé jeskyni dvě svíčky, když jsem si vařil. Když bylo pěkné počasí, pootevřel jsem dveře, měl jsem trochu světla a mohl jsem svíčky zhasit. Když jsem jedl, zhasl jsem jednu svíčku, a když jsem pil kávu na posteli, zhasl jsem i druhou a pil jsem potmě. V pozdějších dobách jsem se staral o to, abych měl zásobu svíček na dva roky. Mohlo se stát, že by se zima protáhla, a velrybáři by již nechtěli ztrácet času a objíždět všechny ostrovy a mohli by nás vynechat. Někdy také plavou ledové kry v době, kdy velrybářské lodi plují na sever a loď nemá kde zakotvit, protože takové kry mají někdy i kilometry v průměru a drží se zde po celý rok.

Tak jsem tu živořil druhou zimu, nadávaje při otvírání každé konzervy na darebáckého kapitána. Říkal jsem si, že jestliže se s ním někdy později setkám, že ten člověk nebude mít z této setkané velké radosti. Naštěstí jsem si ještě před zmrznutím oceánu nalovil s Eskymáky trochu ryb, takže jsem se nemusil obávat nejhoršího. Topivem jsem byl zásoben taky, ostatně jsem mohl tu a tam odskočit za pěknějšího dne na tundru a nasekat si lišejníku.

V těch smutných dnech, když jsem tak ležel ve své malé jeskyňce, přemýšlel jsem o celém tom životě na severu. Vzpomněl jsem si, že velrybářský kapitán rozvážel po Novosibiřských ostrovech cestou z lovu zboží mnoha a mnoha polárníkům, od nichž dostal výměnou drahocenné kožešiny. Jistě jim dodal podobný šmejda jako mně. A co mohou ti ubožáci dělat? Pověsit hubu na hák a mlčet. Nechceš-li koupit, nekup a zdechni hladu! Je pravda, tady si člověk nemůže vybírat.

Tu mne napadlo, co kdybych si někdy později zařídil tady na ostrově menší skladiště a dodával sám polárníkům zboží, které bych kupoval přímo v některém polárním přístavě. Velrybáři mně tu a tam pověděli, že zboží se kupuje ve velkém obvykle z nějakého zkrachovaného obchodu, který má příliš velké zásoby už zpolovic zkažené. To všechno je pro nejzazší sever dobré. Ale teď, co začala řádit zlatá horečka na Aljašce, vznikla prý městečka v Beringově moři, jsou tam přístavy Nome, Teller, St. Michael i jiné, velké americké banky tam mají své pobočky a svá skladiště, kde vyměňují s velrybáři své živobytí za kožešiny, které tito kapitáni dostali zase od polárníků výměnou za svůj brak. Takový přímý obchod, to by bylo něco!

Ale to byly pošetilé myšlenky. Neměl jsem přece peněz, neměl jsem ani úvěru, nikdo mě tu neznal, nevěděl jsem ještě, jak se tu budu žít, co si počnu. Na obou velrybářských výpravách jsem byl nejvíce ceněn jako dovedný zámečník. To bylo povolání, které tady něco znamenalo. Velrybáři mne upozorňovali, že mohu polárníkům spravovat pasti, zbraně, saně, ledacos. Věřil jsem, že tím se dobře uvedu. S Eskymáky jsem se už znal, mohu se snad někdy pustit s jejich plachetními loděmi ledaskam a seznámit se s bílými lidmi na okolních ostrovech. Pak už to půjde samo. S takovými myšlenkami jsem čekal na jaro.

Konečně přišlo. Objevilo se slunce, nepřetržitý den nastal a v ledu se zase ukazovaly trhliny. Neváhal jsem dlouho.

Zapráhl jsem soby do saní a jel za Eskymáky. Tentokrát jsem se jich doptával, kde bydlí bílí polárníci. Jeden Eskymák jel hned se mnou a brzy jsem přijel na pobřeží mořské úžiny, široké jen několik mil. Na její druhé straně vystupoval z ledu jiný ostrov. Byl to Tadeusz. (...)

Řekl jsem Eskymákovi, aby mne zavedl k polárníku MacDonaldovi, o němž jsem mezi Eskymáky slyšel nejvíce mluvit. Zajeli jsme pod skalisko, odkud stoupala nahoru ve skalách vylámaná stezka. Za chvíli nato jsem stál před MacDonaldem.

MacDonald nebyl ještě starý, ale bílé vousy mu sahaly až pod pás. Zadíval se na mne pátravě; představil jsem se, že jsem jeho soused a že tu už žiji druhý rok. MacDonald se na mne chvíli díval, pak mně podal ruku a zavedl mě dál do své jeskyně. Měl to tu krásně zařízeno, já jsem byl proti němu docela nuzák. Měl tu skříň, stůl, lavice, vzadu chodbu, která vedla do jiné jeskyně, kde měl skladiště a psy. Tak jsem viděl, že i zde je možno bydlet, že já proti němu bydlím hůř než zvíře. Trochu jsem se zastyděl a hned jsem si umínil, že si co nejdříve zřídím podobnou jeskyni, že tu nesmím být na ostrově z posledních.

Tak jsme hovořili s MacDonaldem, vypravoval o zdejších poměrech a životě. (...) Toho dne jsem ještě poznal několik polárníků (...) a eskymáckého kapitána Aak-Mooka, který bydlel také v pěkné jeskyni a byl civilizovaný i se svou rodinou. Všichni ti lidé mne přijali velmi přívětivě, protože poznali, že nejsem dobrodruh, ale člověk, který se chce žít poctivou prací. Opravdu jsem od nich dostal dobrou zakázku, odvážel jsem si tolik pastí i jiných věcí na správu, že jsem to na saních sotva utáhl. Ale ještě větší a radostnější bylo moje překvapení, když jsem jim věci pečlivě spravené zase odevzdal. Zaplatili mně v kožešinách a v živobytí tolik, že když jsem si to doma přepočítával, popadal jsem se za hlavu, jak je možné odměňovat lidskou práci tak bohatě. Ale, to se rozumí, bylo to totéž jako s těmi kapitány. Byl jsem sám, kdo tady podobnou věc odborně dovedl, proto jsem měl pořádnou cenu.

Moje sebevědomí stoupalo, když mě naši polárníci vzali s sebou na sousední ostrovy, kde jsem poznal několik jiných bílých lovců. Tak jsem se začínal seznamovat s lidmi, opravoval jsem jim pasti, za několik týdnů o mně věděli skoro všichni ze sousedních ostrovů, a třebaže jsem byl teprve třicátník, začal jsem mezi nimi nabývat úcty, zejména když se dověděli o mé cestě Sibiří a o tom, že jsem byl už dvakrát s velrybáři v Ledovém moři.

Jednou jsem byl na ostrově Tadeusz odevzdávat spravené pasti. Tam právě měli smutný den, zemřel tu nějaký starý polárník, zrovna ho odnášeli do skal, aby ho tam zahrabali do

věčného sněhu. Jeho sousedé mně řekli, že ten člověk neměl nikoho na světě, že to byl dobrý polárník, dobrý kamarád, tady po něm zůstaly saně, postroje, zbraně a munice. Já jsem nováček, probívám se těžko a poctivě. Prostě a zkrátka, abych si vzal jeho postroje, dva psy, saně i zbraně, jistě mně jeho věci přinesou štěstí.

Nevěděl jsem napřed, mám-li si vzít věci po mrtvém, ale když přiskočili ještě někteří polárníci a nabízelí mně darem jednoho psa ze své smečky, přijal jsem rád nebožtíkovy věci.

Zanedlouho jsem měl k svým saním celkem sedm psů, dva nebožtíkovy, ostatní od různých majitelů, kteří mně je dali buď za práci nebo jako projev úcty. Byl jsem radostí bez sebe, když jsem viděl, jaké mám krásné začátky. (...)

Do nového bytu

(...) Teprve koncem června přišlo opravdu polární jaro. Začíná se zvláštním přírodním úkazem, kterému říkáme jarní surf. Je to neobyčejně vysoký jarní příboj, který přichází od jihu k severu a rozmlátí slábnoucí a pórovatý led a odplavuje velké kry.

(...) Jakmile se tedy otevřelo moře, odjeli někteří polárníci i Eskymáci do Ledového moře na lov, s ostatními jsem však zůstal, lovili jsme ryby a objížděl jsem ještě ostrovy jako zámečník. V té době jsem se musel také důkladně přiučovat eskymáckým mravům a způsobu jejich lovu, protože jsem byl odkázán hlavně na ně. Velkou starostí bylo nalovit si zásob na celou zimu a nasbírat si také paliva. Poučil jsem se také, jak uložit potraviny. (...)

Zároveň jsem se dal do jiné velké práce. Rozhodl jsem se totiž, že nebudu žít v doupěti, kde jsem živořil dosud, ale že si vystřílím novou krásnou jeskyni. Pomýšlel jsem stále na příští skladiště potravin a na obchůdek, pak jsem měl přece už psí smečku, která snad vzroste, prostě už bych se bez většího obydlí neobešel.

Hledal jsem tedy příhodné místo. Když jsem obešel skály, rozhodl jsem se, že se ubytuji asi míli od obydlí MacDonalda, blíže k moři i k tundře. Strmý svah obrácený k jižní straně se mně zalíbil. Proto jsem se dal do práce a vysekával jsem především na tento svah pohodlnou širokou cestu se zábradlím. Vyhnal jsem ji až do výše šedesáti stop nad mořem a tu jsem začal střílet dynamitem, který jsem ještě měl od kapitána, svůj nový domov.

Měl jsem vystřílenou již hezkou díru, když přicházela zima. Ale mně to nevadilo, pracoval jsem dále, pokud mně jenom trochu počasí dovolilo a pokud nebyly polární bouře. Vystřelené kamení jsem shazoval rovnou dolů do moře. Ačkoliv jsem měl takto práci usnadněnou, postupovala jenom zvolna. Když se mně však zdálo, že je celá jeskyně zhruba hotová, měl jsem ještě v koutě velký kámen, podobný kamnům. Říkám si, že jej musím odtud dostat. Zarazím patronu do země, druhou do balvanu a zapálím šňůru. Obě rány vyšly zároveň, ale povšiml jsem si hned, že rachot je mnohem větší, než býval jindy.

Teprve když jsem přišel do jeskyně, uviděl jsem, že se tímto výbuchem provalila skalní stěna do druhé, přirozené jeskyně, která byla mnohem větší než má díra, kterou jsem právě vystřílel. (...) Rozhodl jsem se, že budu bydlet v malé jeskyni, kdežto velké použiji jako skladiště a místnosti pro psy. Také jsem hned pomýšlel na to, zřídit v této druhé světnici zámečnickou dílnu.

Ted' byla jeskyně sice vystřílená, ale zdaleka ne hotová. Ještě jsem si budoval koridor, chodbu z přirozené jeskyně. Je to předsíň, kde jsem si mimo jiné umístil také záchod. (...) Když si polárníci, zejména na Novosibiřských ostrovech, vysekávají díry do skal, hledí, aby přední stěna jeskyně nebyla příliš silná, aby se mohly pohodlně zasadit veřeje a okenní rámy. Okno do jeskyně bývá tři stopy široké a čtyři stopy vysoké. Teprve do této díry se zasadí rám. Skla na vysokém severu v oknech není, protože první náraz polární bouře by je vyrazil a rozbil by v jeskyni všechno. Dělá se to jinak. Vezmou se zvláštní láhve, naplní se vodou a nahoře utěsní. Stojí vždycky řada lahví vedle sebe a proti nim druhá řada tak, aby hrdlo láhve z protější řady zapadlo vždycky mezi hrdla spodní řady. Ty láhve jsou sem dováženy z Ameriky a jsou udělány tak, aby se netrhaly, když v nich voda zmrzne. Do mezer mezi lahvemi, které takto seřaděny vyplňují celé okno, se nastrká mokrý mech. Když přijde zima, všechno zmrzne a zmrzlý mech drží láhve pohromadě tak pevně, že takové okno ani nejsilnější bouře nevyrazí. Není jím ovšem vidět ven, ale světla jím prochází do jeskyně dost. (...) Musím hned říci, že okno samo není maličkost. Kdyby je polární bouře vyrazila, znamenalo by to jistou smrt pro obyvatele jeskyně.

A proto mít okna znamená mít je udělána nejvýš pořádně. Udělal jsem si ve své jeskyni celkem čtyři okna, dvě na západ a dvě na východ. Potom jsem v zemi vykopal mělkou podlouhlou díru, jako hrob, na tu jsem nastlal kožešinu, to byla moje postel. Uprostřed jsem zřídil kamna, zase díru v zemi. Solidní, pevné dveře, které jsem zasadil – a nový krásný příbytek, jaký má sotvakdo na severu, byl pořízen.

Ovšem s jeho zařízením jsem nebyl vlastně hotov nikdy. Pořád jsem musel to i ono zdokonalovat a doplňovat, musel jsem zříditi ventilaci, boudečky pro psy i jiné věci. Obstaral jsem si také pořádné lampy, petrolejovou a benzínovou. Zvláště benzínová lampa je velmi praktická a mohu při ní pohodlně číst, když ležím. Petrolejová lampa je připevněna na stropě jako lustr, benzínovou mívám u postele. (...)

Měl jsem tedy nový příbytek a ještě těžké zimy se v něm topilo. Teplo se vsakovalo do skály víc a více a v maklakách nebylo konečně možno ani stát na podlaze, tak byla horká. A tu jsem rozbil staré bedny, prkýnka nakladl na zem a chodil po nich, aby to tak nepálilo. Je podivné, jak dlouho se teplo v jeskyni drží. Stalo se mně později, že jsem našel podlahu teplou, když jsem na jaře odešel, jeskyni zavřel a na podzim jsem se vrátil. (...)

Tak jsem měl radost ze své nové domácnosti! Přibylo do ní ledasco, mám v ní dodnes i dalekohled, který jsem dostal od jedné japonské výpravy za služby, jindy jsem zase dostal celou bednu přístrojů, o nichž ani nevím, k čemu jsou.

maklaky – zahřívací obuv

WELZL, Jan. *Třicet let na zlatém severu*. Vyd. 6. Praha: Československý spisovatel, 1989, 231 s. ISBN 80-202-0087-8.

- 1) Jakým způsobem vznikaly Welzlovy knihy?
- 2) Kdo byl Rudolf Těsnohlídek (Valenta, Golombek)?
- 3) Jak se nazývá příběh podle skutečného života?
- 4) Jakým jazykem je kniha psaná?
- 5) Jak si Welzl zajistil úctu a postavení v tak těžkých podmínkách?
- 6) Kterou známou knihu popis budování nového obydlí příběh připomíná?
- 7) Kdy zjistil, že vede neobyčejný život?
- 8) Co bylo jeho snem? Splnil se mu?
- 9) Čím vším se Welzl na severu stal?
- 10) Popisem života Eskymáků, polárníků, přírody apod. se Welzlovy příběhy blíží ještě k jinému žánru. Jakému?

Řešení:

- 1) - 2) Welzl své zážitky vyprávěl brněnským redaktorům Lidových novin Rudolfu Těsnohlídkovi, Bedřichu Golombkovi a Edvardu Valentovi, ti je převedli do velmi populárních knih.
- 3) Autobiografický.
- 4) Zvláštní směsicí hovorového a spisovného, objevuje se např. nadměrné užíváním přivlastňovacích zájmen, nezvyklé zdůrazňování mně (místo mi)... Původně vypravováno v hanáckém nářečí. Welzl chodil do školy málo, nedovedl by knihy napsat.
- 5) Byl šikovný, pracovitý, zručný. Živil se svým řemeslem a pracoval poctivě, nechtěl vydělat na druhých, nechtěl nikoho šidit, naopak chtěl jim zajistit lepší podmínky.
- 6) Robinsona Crusoa.
- 7) Když se dostal na čas do Evropy, začal vyprávět své zážitky a lidé mu nevěřili.
- 8) Stát se obchodníkem. Ano.
- 9) Náčelníkem Eskymáků, soudcem a šéfem celé oblasti.
- 10) Cestopisu.